

LUND UNIVERSITY

Bisatsstrukturer som "man kan inte" bortse från (om bisatsorföljd i de fastlandsskandinaviska språken)

Garbacz, Piotr

2005

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Garbacz, P. (2005). *Bisatsstrukturer som "man kan inte" bortse från (om bisatsorföljd i de fastlandsskandinaviska språken)*.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Piotr Garbacz
Lunds universitet

Bisatsstrukturer som "man kan inte" bortse från (om bisatsordföljd i de fastlandsskandinaviska språken)

1. Uppsatsens ämne

Tema för denna uppsats är ordningen mellan negation och det finita verbet i bisatser i de tre fastlandsskandinaviska språken, danska, norska (bokmål och nynorsk) och svenska. Uppsatsen är baserad på omfattande undersökningar i tal- men också skriftspråkskorpusar (för nynorskans och bokmålets del). Jag utgår ifrån att den för samtliga språken gällande bisatsordföljden är den raka ordföljden med negationen efter subjektet men framför finitet. I denna uppsats koncentrerar jag mig först och främst på avvikelser från en sådan ledföljd. Jag försöker också finna förklaringar till varför sådana avvikelser förekommer.

2. Inledning

Svenska, danska och norska karakteriseras som bekant av en speciell bisatsordföljd där negationen (och eventuella satsadverbial) föregår det finita verbet, en situation som på ytan är omvänd jämfört med huvudsatsens ledföljd (1):

(1) a. *Eskil kan inte köra bil.*

b. *...om Eskil inte kan köra bil.*

Enligt den klassiska grammatikbeskrivningen råder här en obalans: negationen placeras antingen före eller efter verbet. Inom ramen för den generativa grammatiken beskrivs samma situation elegantare. Man antar att det är verbet som i huvudsatsen flyttar till en position som andra led, medan det inte flyttar från sin ursprungliga position i bisatsen. Negationen flyttar inte. I de västnordiska språken är situationen annorlunda: i isländska bisatser står det finita verbet efter negationen/satsadverbiallet medan det i färöiska bisatser kan stå antingen före eller efter (Petersen 2000).

Inom svensk språkvetenskap har denna speciella bisatsordföljd kallats BIFF-regeln (i **B**isatsen kommer **I**nte **F**ramför det **F**inita verbet). Från denna regel finns det några undantag. Således kan fastlandsskandinaviska *att*-satser ha huvudsatsordföljd ifråga om negationens

(satsadverbialets) position (och också i fråga om andra led). Nyligen konstaterades det också att isländska kan ha fastlandsskandinavisk bisatsordföljd (Angantýsson 2001). Min avsikt i denna uppsats är att presentera den nuvarande situationen i de fastlandsskandinaviska språken, dvs. svenska, norska (bokmål och nynorsk) och danska. Jag intresserar mig särskilt för eventuella avvikelser från den grammatiskt ”korrekta” ordföljden. För att kunna begränsa undersökningen har jag bara tagit hänsyn till negationen (_{da.} *ikke*, _{sv.} *inte*, _{bokmål} *ikke*, _{nynorsk} *ikkje*).

3. Negationen på 'fel' plats

För att få en översikt av eventuella kända avvikelser från placeringen av negationen och finitet har jag använd mig av tre etablerade grammatikor, en för varje språk; *Svenska Akademiens grammatik (SAG)* för svenskans del, *Norsk referansegrammatikk (NR)* för norskans del och *Danish. A Comprehensive Grammar* för danskans del.

3.1. Svenska

3.1.1. NEGATIONEN EFTER FINITET

I **Svenska Akademiens grammatik (SAG)** heter det att det kan förekomma fall då satsadverbialet står efter finitet i bisatsen. Detta sker i *att*-satser eller, som de i SAG med hänsyn till betydelse kallas, narrativa bisatser. "I många narrativa bisatser är den deklarativa huvudsatsens ordföljd möjlig." (SAG:IV:467). Under § 60 i avsnittet "Bisatser" (SAG:IV:537-539) sammanställs det några regler om när den narrativa bisatsen kan ha huvudsatsordföljd i fråga om satsadverbialets (negationens) placering. Det nämns att ordföljden särskilt är möjlig:

- där bisatsen anger vad någon tror, vet, förstår eller säger
- i talspråk och ledigt skriftspråk när bisatsen är underordnad andra semantiska predikat än sådana som betyder *tro*, *veta*, *förstå* eller *säga*

Däremot, skriver författarna till SAG, är ordföljden *finitet - satsadverbial* omöjlig eller sällsynt

- när den narrativa bisatsen står initialt i sin överordnade sats (då används det alltid *satsadverbial - finitet* ordföljd; t.ex.: *Att det alltid regnar här, visste vi redan från början*
- när den narrativa bisatsen är presupponerat faktisk (då är valet av ordningen *satsadverbial -finitet* naturligt även i talspråk), t.ex.: *Det är tur att det aldrig regnar här*

- om den överordnade satsen uttrycker en fråga eller är negerad (eller har motsvarande betydelse) eller själv är underordnad i en annan sats, t.ex.: *Hon tror inte att han redan är färdig*
- om den narrativa satsen anger vad någon vill eller befäller skall ske, t.ex.: *Ringdahl ville att fabriken genast skulle läggas ner*
- när narrativ bisats står som postponerad subjekt (med expletivt *det* i matrissatsen), t.ex.: *Det är troligt att det alltid regnar här.*

SAG nämner också att även *fastän*, (*där*)*för att* och *så att* kan följas av en bisats med ordningen *finitet – satsadverbial* och att dessa bisatser dessutom inleds av fundament. Enligt SAG uttrycker då satsen ett självständigt påstående på samma sätt som en deklarativ huvudsats. (SAG:IV:467, ex. på sidan 468). Vad det gäller andra bisatstyper kan de enligt SAG inte ha "fa-ordföljden", dvs. finitet får inte föregå satsadverbial i dem.

3.1.2. NEGATIONEN FRAMFÖR SUBJEKTET

SAG skriver att det finns en viss variation i satsens mittfält. "Om subjektet står i mittfältet kan ett (eljest omedelbart följande) mittfältsadverbial placeras framför subjektet om detta inte är obetonad." – heter det (SAG:IV:19). Ett bisatsexempel följer (2):

(2) *eftersom inteli sådana fall revisorerna brukar reagera*

Enligt SAG ligger (2) nära en sats där mittfältsadverbial står efter subjektet (3):

(3) *eftersom revisorerna inteli sådana fall brukar reagera*

För att återspegla relationen mellan de två satserna används följande matematiska symbol \approx . I "Satsadverbial §8" läser vi: "Satsadverbial kan dessutom stå framför ett icke-pronominellt subjekt eller ett betonat pronominellt subjekt, men däremot knappast framför ett obetonad pronominellt subjekt". Därefter kommer en fotnot där det står att vissa språkbrukare accepterar även "placering av ett obetonat modalt satsadverbial framför ett obetonat pronominellt subjekt" (SAG:IV:94-95). Att bisatsen kan ha den ovannämnda typografin kan man också läsa under avsnittet *Bisatser*, och där sägs det bland annat att ett mittfältsadverbial i vissa fall kan "vara på väg att bilda en lexikaliserad enhet med den inledande subjunktionen

så att det kan stå före också betonade subjekt (SAG:IV:466). Därefter anges tre exempel, alla *om*-satser, (4):

(4) *om inte det regnar, om än det regnar, om bara det ville regna*

3.2. Norska

3.2.1. NEGATIONEN EFTER FINITET

Norsk referansegrammatikk (NR) konstaterar att de flesta bisatserna har ordföljd *satsadverbial - finitet*, men att det också finns sådana som har den omvända ordföljden (dvs. *finitet – satsadverbial*). "Det er fyrst og fremst at-setningar (nominale, ikkje appositive) som gir att utsegner i indirekte framstilling" (NR:866). Vidare kan man läsa att bisatser inledda med *fordi* sporadiskt kan ha huvudsatsordföljd, när de står sist i huvudsatsen. Därpå följer ett exempel från Dag Solstads roman *Roman 1987* (5):

(5) *...litt trist fordi jeg skjønnte ikke hva det innebar*

Vidare (NR:983) ges det exempel på *at*-satser med negationen efter finitet (6):

(6) *Selmer sa at han visste ikkje om noko festlegare*

Bisatser med negationen efter finitet¹ som kommer efter en negerad huvudsats påstås vara "generelt utelukka". Denna regel gäller dock inte om verbet i huvudsatsen har negativt betydelse och är negerad. Slutligen kan läsas att när den narrativa bisatsen står initialt i sin överordnade sats kan den inte ha huvudsatsordföljd (NR:983-984)². *Norsk referansegrammatikk* nämner vidare inget om att finitet kunde föregå satsadverbialen i andra bisatstyper än *at*-satser och *fordi*-satser.

3.2.2. NEGATIONEN FRAMFÖR SUBJEKTET

Medan det i SAG betraktas som något (åtminstone till viss grad) avvikande att ha satsadverbialen framför subjektet förhåller sig Norsk Referansegrammatikk annorlunda till problemet. I avsnittet "Setningskjema" ser vi mittfältet med två adverbialsplatser.

¹ Samma gäller bisatser med huvudsatsordföljd i allmänhet.

² Samma uttalande finns det, för svenskans del, i SAG (se ovan).

Satsschemat för bisatsen återges nedan. Jag citerar det tillsammans med ett av de exempel som ges (7)³:

(7)	f	a1	n	a2	v	V	N	A
	kvifor	ikkje	eg		ville	sjå	fjernsyn	med dei

Vidare sägs det följande: ”som skjema A har skjema B [bisatsschemat] to adverbialplassar. Men dei to plassane svarar ikkje heilt til kvarandre i skjema A och skjema B. I skjema A kan dei fleste av dei adverbiala som kan komme i midfeltet, stå på plassen a1. I skjema B er det a2-plassen som er den plassen som oftast er fylt, og på a1 er det berre setningsadverbial som kan komme” (NR:890-891).

3.3. Danska

3.3.1. NEGATIONEN EFTER FINITET

Danish. A Comprehensive Grammar av Allan, Holmes och Lundskær-Nielsen tar upp fall av bisats med ordföljden *finitet - satsadverbial* i avsnitt 1029 (s. 519-520). Det konstateras att sådan möjlighet finns det i talspråket, varpå ett exempel ges (8):

(8) *Han sagde, at han var ikke træt.*

Förklaringen enligt författarna är att *at* i dessa fall fungerar på samma sätt som kolon. Annars sägs det inget mer om företeelsen.

3.3.2. NEGATIONEN FRAMFÖR SUBJEKTET

Det sägs inget om företeelsen.

3.4. Summering

3.4.1. NEGATIONEN EFTER FINITET

Denna korta genomgång visar tydligt att det har uppmärksammats att en del fastlandsskandinaviska bisatser under vissa omständigheter kan ha en ordföljd med satsadverbial efter finitet. Sådan ordföljd förekommer först och främst i *at(t)-satser*, men även i bisatser inledda med *fastän*, *(där)för att* och *så att* samt de som inleds med *fordi* (för norskans del).

³ (NR:861)

3.4.2. NEGATIONEN FRAMFÖR SUBJEKTET

Både SAG och NR tar upp fall med negationen framför subjektet. I NR har man även modifierat satsschemat för att tydligt kunna visa att en sådan möjlighet finns. Företeelsen anses inte vara begränsad till en speciell typ (speciella typer) av bisatser. Det sägs däremot inget om en sådan möjlighet i Allan, Holmes, Lundskær-Nielsen (1995), antagligen pga att boken inte kan liknas vid vare sig SAG eller NR.

4. Det generativa perspektivet på negationens plats i de fastlandsskandinaviska bisatserna

4.1. Varifrån den speciella bisatsordföljden?

Inom den generativa teorin antar Platzack (1998:162) att svenskas negation ”är en självständig kategori som projicerar sin egen maximala fras, NegP”. Frasen står ovanför VP och under AktP. Antagandet om att negationen är en maximalfras, och inte bara en adjunktion till VP, härleds av det faktum att den kan flyttas till fundament (och det är endast maximala fraser som kan stå i spec-positioner) (Platzack 1998:163). I norska, svenska och danska huvudsatser står negationen efter det finita verbet på grund av verbflyttning från VP till C°, men den föregår verbet i bisatser eftersom C° då ockuperas av bisatsinledaren, vilket i sin tur gör att verbet stannar kvar i VP. I språk som isländska, färöiska⁴ samt de nordiska fornspråken föregår det finita verbet negationen i både huvud- och bisatser. Det brukar förklaras med att verbet flyttar till I° medan negationen stannar kvar på sin ursprungliga plats. Orsaken till verbets flyttning till I° har länge antagits vara den rika verbböjningen⁵. Därför antog man att både isländska och de nordiska fornspråken hade ett starkt drag i I° Personböjningen försvann så småningom från danska, norska och svenska och då försvagades det starka draget i I°. Det blev dock inte helt svagt förrän man slutade böja verbet i numerus (bl.a. Falk 1993). Från och med denna tid fick de fastlandsskandinaviska språken den nya bisatsordföljden. Under den period då bara numeruskongruensen fanns i dem kunde de alltså både ha den nya och den gamla bisatsordföljden.

Nu ifrågasatts det dock allt oftare om någon form av verbböjning krävs för att I° ska vara starkt. Snabbt kan man nämna här tre argument för att verbböjningen inte verkar krävas för ett starkt I°:

⁴ Se dock Petersen (2000).

⁵ Vad adjektivet ”rik” exakt betydde definierades på olika sätt av olika forskare, se bl.a. Sundquist (2003:243) och Bentzen (2003:573) för en genomgång av olika forskares åsiketer i denna fråga.

- (1) det finns varianter av norska som på grund av sin bisatsordföljd med finitet före satsadverbialet borde ha starkt drag i I^o, men som inte uppvisar vare sig person- eller numerusböjning (Bentzen 2003);
- (2) en undersökning av danska bisatser gjort av Sundquist (2003) visar att den nya bisatsordföljden inte sammanhänger med förlusten av verbböjningen;
- (3) som redan nämnt kan isländska, där verbböjningen är rik, också ha fastlandsskandinavisk bisatsordföljd (Angantýsson 2001).

5. Avvikande bisatser i dagligt talspråk

5.1. Exempel från Internet

På Internet kan man utan större svårigheter hitta bisatser med negationen efter finitet; huruvida de är producerade av infödda svenskar är emellertid långt svårare att avgöra. Jag har försökt sälla bort de exempel som inte skrivits av infödda svenskar⁶ och så fick jag bl.a. följande satser (9) – (16):

- (9) Jag låg och jagade honom som låg före, då han plötsligt fick sladd *SOM han kunde inte rätta upp*.⁷
- (10)[Julia Jansson i Boston våren 2001] Jag vill också rekommendera pubbarna The Burren (nära Davis square), där det spelas irländsk musik på söndageftermiddagar (det spelas nästan varje kväll förstås, men andra kvällar börjar det mycket sent) och Pour House (nära stadsbiblioteket) *SOM jag har inte varit på själv, men jag hörde att mamma och pappa gillade att gå dit*.⁸
- (11)[Text: Tom Carlson.] Alla avslag har schablonmässigt motiverats med hänvisning till ett skäl *SOM kan inte kontrolleras: "underrättelseverksamhetens natur"*.⁹
- (12)[Kristopher Lind] Därmed inte sagt att de andra grabbarna inte har nån koll, *EFTERSOM jag har inte träffat nån av dom på 10 år och inte har en aning vad dom sysslar med...*¹⁰
- (13)Namn: Sara Rasmussen. Bästa platsen på jorden: Hehe, kan tyvärr inte svara på det *EFTERSOM jag har inte varit överallt än...*¹¹
- (14)Jag har inte hunnit uppdatera sidan på ett tag därför jag tar det lugnt och ej gjort nåt nytt *EFTERSOM jag ska ju tågluffa med en kompis till ...*¹²

⁶ Det är inte alltid så lätt, men om man t.ex. beaktar det faktum att det i en del fall går att ta reda på skribentens namn kan man tänka sig att detta kanske visar en tendens som finns.

⁷ www.rally-cross.nu/arkiv/nyheter2003.htm

⁸ www.cs.chalmers.se/~patrik/julia/boston/

⁹ <http://www.fib.se/pilot.html>

¹⁰ http://www.hianet.com/jocke/punktjafs/ny/chris_linn.htm

¹¹ <http://hem.passagen.se/guestbook/ett.litet.smultron.html>

(15) Rakade och breddade kronor finns i parti och minut. HM-Delux i tyskland har fina kronor men samtliga var rakade minst 5° och *EFTERSOM jag vill inte vill ändra styrgeometrin (försprånget) så ratades dom.*¹³

(16) Det var ganska nytt för mig, *EFTERSOM jag hade inte varit så intresserad av människor förut.*¹⁴

5.2. Exempel från andra håll

I sin uppsats från 1997 som undersöker bisatsordföljd hos lundensiska gymnasieelever hittar Dall och Ström ett par bisatser inledda med ”medan” och ”eftersom” (för att inte nämna attsatser) med huvudsatsens topologi (några av dem också i fråga om negationens placering) (Dall & Ström 1997). Jag har också fått en uppfattning om att *eftersom*-satser med negationen efter finitet, såsom (9) – (16), spontant inte uppfattas som fel (i alla fall av en del svenskspråkiga). Hur ser alltså den språkliga verkligheten ut?

6. Hur ser den fastlandsskandinaviska bisatsen ut – undersökning

För att kunna kartlägga detta har jag utfört sökningar i olika talspråskorpusar för svenska, norska och danska. För svenskans del har jag använt mig av Göteborg Spoken Language Corpus (GSLC)¹⁵, för norskans del av Oslo-korpuset av taggade norske tekster (bokmål och nynorsk)¹⁶, samt Big Brother-korpuset¹⁷ och för danskans del av Tekstkorpuset BySoc¹⁸. Gemensamt för alla dessa textkorpusar, förutom *Oslo-korpuset av taggade norske tekster*, är att de innehåller ledigt talspråk och därmed visar hurudant språket är i sin dagliga användning. *Oslo-korpuset av taggade norske tekster* innehåller däremot skriven norska och den kan användas som en jämförelse mellan det talade och det skrivna språket. Dessutom använde jag denna korpus för att kunna få in nynorsk, eftersom det mig veterligen inte existerar någon nynorsk talspråskorpus¹⁹.

¹² www.mickesundberg.com/startside.asp

¹³ <http://hem.passagen.se/olaeriksson/kataloger.htm>

¹⁴ www.certec.lth.se/omcertec/info/spring97/it_larande/gunilla_g.html

¹⁵ <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3>

¹⁶ <http://www.tekstlab.uio.no/norsk/nynorsk/>; <http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/>

¹⁷ <http://www.tekstlab.uio.no/talespraak/bigbrother/>

¹⁸ http://www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi-bin/BySoc_ID/index.cgi

¹⁹ Man borde hålla i minnet att nynorsk och bokmål egentligen är skriftspråkliga varianter, medan Norges befolkning i tal alltid använder sin lokala variation (dialekt). Därför kan man svårligen prata om talspråkkorpusar för bokmål eller nynorsk.

6.1. Metod

För att effektivt kunna genomföra min korpusundersökning har jag naturligtvis varit tvungen att anta en del begränsningar. Dessa berörde (1) antalet bisatstyper, (2) antalet subjekt (i de korpusar som inte var taggade) och (3) ibland också antalet verb. Jag återkommer till dessa i 6.1.1., 6.1.2. och 6.1.3.). Begränsningarna var nödvändiga för att effektivt kunna undersöka situationen. Om jag hade valt att exciperera alla korpusarna för hand och tagit med alla bisatser, alla subjekt och alla verb hade arbetet tagit avsevärt länge tid, huvudsakligen därför att hela materialet omfattar omkring 25 miljoner ord. Och då hade undersökningen inte heller tagit hänsyn till placeringen av alla typer av satsadverbiala.

Ett väsentligt problem under arbetet var just att få av talspråkskorpusarna var taggade; egentligen var det bara *Oslo-korpuset av taggade norske texter*. Denna korpus är också den mest omfattande (båda delarna består av ungefär 20 miljoner ord), vilket avsevärt underlättade undersökningen. Resten av korpusarna fick jag exciperera för hand, men med datorns hjälp för att effektivisera genomgången.

6.1.1. BISATSTYPER

Jag har inskränkt mig till endast fyra vanligaste typer av bisatser. Att just de är de vanligaste fick jag fram från frekvensordböcker (Allén 1970, Heggstad 1982 och Bergenholtz 1992), med ytterligare stöd av grammatikor och andra verk (t.ex. Jörgensen 1978). De vanligaste bisatserna är som följer: danska *at-*, *som-*, *hvis-*, och *fordi-*satser, svenska *att-*, *som-*, *om-*, och *eftersom-*satser, bokmål *at-*, *som-*, *hvis-* och *fordi-*satser, nynorsk *at-*, *som*, *om-* och *fordi-*satser. Visserligen kunde jag välja att i *Oslo-korpuset av taggade norske texter* undersöka större antal bisatstyper (korpusen är ju satsdeltaggad), men jag ville ha någon jämförelse med de andra korpusarna. Relativa *som*-satser kräver en kommentar. Av tekniska skäl har jag bara tagit de som har ett utsatt subjekt (17), medan jag utelämnat sådana utan något utsatt subjekt (18):

(17) *(Det är någon) som jag måste träffa.*

(18) *(Han var en kille) som alltid ställde till besvär.*

Naturligtvis har inga bisatser med utelämnad bisatsinledare tagits med i undersökningen (också av tekniska skäl).

6.1.2. SUBJEKTSTYPER

Vidare fick jag begränsa antalet subjekt. Igen, att undersöka alla subjekt hade varit ett omfattande arbete som kräver avsevärt mycket mer tid. I samtliga språk visade sig de vanligaste subjekten alla vara pronominella subjekt. I samband med detta måste en kort kommentar bifogas. Falk (1993) har poängterat att pronominella subjekt betar sig på ett annat sätt än DP-subjekt. Sundquist visar i sin avhandling att V^o-till-I^o uteblir först från bisatser med pronominella subjekt (redan i början av 1300-talet) men att det dröjer över ett hundra år innan de tidigaste exemplen på utebliven V^o-till-I^o med DP-subjekt kan hittas (Sundquist 2002:250). Samma visas även av Angatýsson (2001). Jag anser inte att någon utelämnning av pronominella subjekt är motiverad i och med dessa är de vanligaste subjekten i språket och genom att exkludera dem kan man få resultat som inte återspeglar den språkliga verkligheten. Av just ovannämnda skäl har jag bestämt mig att i de icke-satsdelstaggade korpusarna endast ha pronominella subjekt.

6.1.2.1. DE VANLIGASTE SUBJEKTEN I DANSKA

För att få fram de vanligaste subjekten i danska har jag letat upp de tio vanligaste orden som kan fungera som subjekt. Där använde jag mig först av *Dansk Frekvensordbog* (Bergenholtz 1992) och sedan konfronterade resultaten mot själva korpusen. Endast nio subjekt har tagits med, eftersom det subjekt som kom på tionde plats hade mycket färre belegg än det nionde.

De vanligaste subjekten är: DET, JEG, DE, DU, HAN, VI, MAN, DEN, HUN.

6.1.2.2. DE VANLIGASTE SUBJEKTEN I SVENSKA

Också under arbetet med svenskt material letade jag först upp de tio vanligaste orden som kan fungera som subjekt i svenskan (efter Allén 1970), och konfronterade sedan resultaten mot en av de nyaste konkordanserna från Språkbanken (Svenska Dagbladet från 2000) och slutligen även mot GSLC. Det visade sig att de resultat jag ursprungligen fick från Allén (1970) var tämligen avvikande mot de jag fick från GSLC. Eftersom det endast var nio potentiella subjekt som verkligen var vanliga i GSLC har jag inte tagit med fler i undersökningen.

Dessa nio möjliga subjekt är: DET, JAG, VI, MAN, DU, DOM²⁰, DEN, HAN, HON.

6.1.2.3. DE VANLIGASTE SUBJEKTEN I BOKMÅL

Båda bokmålskorpusarna är satsdelstaggade. Därför var det möjligt att trots det höga antalet ord få in alla subjekt.

²⁰ Dvs. *de* som stavas *dom* i GSLC.

6.1.2.4. DE VANLIGASTE SUBJEKTEN I NYNORSK

Även nynorskkorpusen är satsdeltaggad. Samtliga subjekt kunde därför fås in.

6.1.3. FINITA VERB

Under arbete med svenska och danska (närmare bestämt *att*-satser i Göteborgs Spoken Language Corpus och *at*-satser i Tekstkorpusen BySoc), har jag också begränsat mig till åtta vanligaste finita verb. Dessa finita verb är: svenska *är, har, kan, var, ska, skulle, får, kommer* och danska *er, var, har, havde, kan, kunne, skal, blev, vil, sagde, ville, skulle*. För att få fram dem följde jag samma procedur som för de pronominella subjekten. Anledningen att jag gjorde så var att jag vid det stadiet av arbete inte kommit på någon metod som hade tillåtit mig att få med alla finita verb; något som jag dock kom på senare.

6.1.4. TYPER AV BISATSORDFÖLJD

Till slut har jag urskilt tre olika bisatsordföljder i enlighet om det jag skrivit ovan om tre negationsplatser i strukturen:

Typ 1: bisatsinledare – S – *finV* – **negation** (att HAN har *inte* kommit)

Typ 2: bisatsinledare – S – **negation** – *finV* (att HAN *inte* har kommit)

Typ 3: bisatsinledare – **negation** – S – *finV* (att *inte* HAN har kommit)

6.2. Undersökningens resultat

Nedan presenterar jag de resultat jag fått av undersökningen. De visas för varje språk för sig och i fall med bokmål och nynorsk för varje korpus (korpusdel) för sig. Jag talar också om undersökta typer av bisatser, typer av subjekt och finita verb och beskriver kort varje korpus. Resultaten sammanställs sedan i tabeller. De bisatser som avviker mycket starkt från mönstret man skulle förvänta sig presenteras också.²¹

²¹ Först och främst gäller det relativa, konditionala och kausala bisatser samt indirekta frågesatser med finitet före negationen.

6.2.1. DANSKA – PROJEKT BYSOCIOLINGVISTIK (BYSOC)

Undersökta typer av bisatser: *at-*, *som-*, *hvis-*, och *fordi-*satser

Typer av subjekt: *DET, JEG, DE, DU, HAN, VI, MAN, DEN, HUN*

Typer av finita verb: *som-*, *hvis-*, och *fordi-*satser: *alla finita verb*; *at-satser:* *ER, VAR, HAR, HAVDE, KAN, KUNNE, SKAL, BLEV, VIL, SAGDE, VILLE, SKULLE*

Korpusens beskrivning: Tekstkorpusen BySoc²² består av transkriptioner av ca. 80 samtal, med vanliga danskar, 1-3 timmar långa, (totalt 1,3 mil. löpande ord). Samtalen, som har fritt ämne, är vanligtvis inspelade i folks egna hem. Stilen är informellt talspråk. BySoc samlades in omkring 1987 inom ramen för Projekt Bysociolingvistik.

Tabell 1

Bisatstyper	Typ 1 (at du <u>kan</u> <u>ikke</u> ...)		Typ 2 (at du <u>ikke</u> <u>kan</u> ...)		Typ 3 (at <u>ikke</u> du <u>kan</u> ...)	
	procentantal	totalt	procentantal	totalt	procentantal	totalt
<i>at-satser</i>	27%	40	72,3%	107	0,7%	1
<i>som-satser</i>	0%	0	100%	66	0%	0
<i>hvis-satser</i>	0,88%	2	69,6%	158	29,5%	67
<i>fordi-satser</i>	69%	174	31%	78	0%	0

At-satser av typ 3 (summa = 1):

- [for] **at ikke de** skal miste deres elasticitet

Hvis-satser av typ 1 (summa = 2):

- [altså... jeg sagde det kan ikke nytte noget altså~] **hvis vi** skal **ikke** bare sidde her og vente på hun bliver større vel'
- og **hvis det** var **ikke** noget hun brød sig så meget om at vi skulle begynde

Fordi-satser av typ 1 (några exempel):

- [altså der har man lidt et dilemma synes jeg] **fordi det** er jo **ikke** £ noget racediskrimination
- [det var godt jeg ikke havde siddet med ham] **fordi jeg** havde **ikke** kunnet tie stille vel
- [engang da måtte vi hente mor] **fordi han** ville **ikke** forlade vores køleskab
- [sådan en ulden bluse ned i det hul dernede i tragten] **fordi man** kunne jo **ikke** skrue den ned vel'
- [mens vi bliver pensionerede] **fordi vi** skal **ikke** have nogen ny bil

6.2.2. SVENSKA – GÖTEBORG SPOKEN LANGUAGE CORPUS (GSLC)

Undersökta typer av bisatser: *att-*, *som-*, *om-*, och *eftersom-*satser

Typer av subjekt: *DET*, *JAG*, *VI*, *MAN*, *DU*, *DOM*²³, *DEN*, *HAN*, *HON*

Typer av finita verb: i *att*-satsers fall: *ÄR*, *HAR*, *KAN*, *VAR*, *SKA*, *SKULLE*, *FÅR*, *KOMMER*; i andra fall: *alla finita verb*

Korpusens beskrivning: Kärnkorpusen²⁴ (var jag utfört mina sökningar) består av transkriberade samtal med vuxna svenska modersmålstalare och omfattar 1,2 miljoner ord. Samtalen inspelades under 1990-talets senare hälft.

Kommentar: jag har också sammanställt en sträng med det finita verbet *FINNS* och tre olika pronominala subjekt: *DET*, *DOM*²⁵, *DEN* endast i kombination med *att*-satserna.

Tabell 2

Bisatstyper	Typ 1 (att du <i>kan inte</i> ...)		Typ 2 (att du <i>inte kan</i> ...)		Typ 3 (att <i>inte</i> du <i>kan</i> ...)	
	procentantal	totalt	procentantal	Totalt	procentantal	totalt
att-satser	35%	158	59%	263	6%	27
som-satser	1,4%	4	89,6%	247	9%	25
om-satser	1,9%	8	88,6%	367	9,5%	39
eftersom-satser	5,4%	2	91,9%	34	2,7%	1

Som-satser av typ 1 (summa = 4):

- [ja precis det är lena och sen är det någon annan tjej] **som jag** kommer **inte** ihåg
- [ibland så hör man någonting] **som man** kan **inte** ändra på
- [man är liksom offer då för någon sådan här påverkan då] **som man man** leker **inte** alls med
- [problemet är att då börjar man redan att prata om det som man idemässigt börjar att skissa på samtidigt] **som man** har **inte** satt det på papper

²² http://www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi-bin/BySoc_ID/index.cgi

²³ Dvs. *de* som stavas *dom* i GSLC.

²⁴ <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3>

²⁵ Se fotnot 20.

Om-satser av typ 1 (summa = 8):

- [så det handlar] **om det** kan **inte** vara en sådan där som är helt privat
- [sen pratade vi om åh om dom är socialistiska om polen är socialistisk eller] **om det** är **inte** socialistisk
- [det räcker med schackprogram just nu eftersom jag har ... redan en da data ... men] **om jag** hittar **inte** då jag blir tvungen att å köpa
- [jag eh undrar också] **om jag** hörde **inte** på samtalet men...
- [ja det är min uppfattning och sen] **om man** kan **inte** säga var mitten går va det är så väldigt...
- [man måste veta någonting till exempel] **om man** har **inte** eh känt en viss människa men man har läst om den här människan
- [du menar att dom skulle avliva] **om dom** hade **inte** fått äh...
- **om du** skulle **inte** ställa upp och göra allting åt en ... din sambo eller make

Eftersom-satser av typ 1 (summa = 2):

- [ja han blev inte det då] **eftersom han** var **inte** på det där mässområdet för då alla i den här lilla stan var på mässområdet
- [nä paul har släppt dom delarna] **eftersom han** kan **inte** sitta på två ställen så att säga

6.2.3. NORSKA (BOKMÅL) – BIG BROTHER-KORPUSET

Undersökta typer av bisatser: *at-*, *som-*, *hvis-*, och *fordi-*satser

Typer av subjekt: *alla subjekt*

Typer av finita verb: *alla finita verb*

Korpusens beskrivning: Big Brother-korpusen²⁶ består av transkriptioner av de flesta av TVNorges Big Brother-sändningar från år 2001. Samtliga deltagare i programmet har antagligen norska som modersmål (detta framgår inte tydligt av presentationen). Korpusen innehåller hittills omkring 150 000 ord, vilket uppskattas vara hälften av alla tv-sändningar.

²⁶ <http://www.tekstlab.uio.no/talespraak/bigbrother/>

Tabell 3

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <i>kan ikke</i> ...)		Typ 2 (at du <i>ikke kan</i> ...)		Typ 3 (at <i>ikke du kan</i> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	29%	55	64%	122	7%	14
<i>som-satser</i>	0%	0	86%	18	14%	3
<i>hvis-satser</i>	0%	0	72%	49	28%	19
<i>fordi-satser</i>	45%	5	55%	6	0%	0

6.2.4. NORSKA (BOKMÅL) – OSLO-KORPUSET AV TAGGEDE, NORSKE TEXTER (BOKMÅLSDELEN)

Undersökta typer av bisatser: *at-*, *som-*, *hvis-*, och *fordi-satser*

Typer av subjekt: *alla subjekt*

Typer av finita verb: *alla finita verb*

Korpusens beskrivning: Bokmålsdelen av Oslo-korpuset innehåller, i motsats till de andra korpusarna, skrivna texter. Den är väldigt omfattande och består av 18 300 000 ord och omfattar tre genrer: skönlitteratur (1,7 milj. ord), tidningar/veckotidningar (9,6 milj. ord) och sakprosa (6,9 milj. ord). Skönlitteraturen är i sin helhet hämtat från ECI (European Corpus Initiative) och Norsk Tekstarkiv, Bergen (numera: HIT-senteret). (Vecko-)tidningstexterna är insamlade av Tekstlaboratoriet med vänlig tillåtelse från de olika redaktionerna. Sakprosatexterna består av NOU-rapporter och norska lagar och förordningar. Korpusen är den mest omfattande korpusen jag jobbat med i denna undersökning.

Kommentar: På grund av att det inte var tekniskt omöjligt att söka i alla delar på en gång har jag behandlat varje del för sig. Dessutom kan man tack vare detta se eventuella skillnader mellan delarna. Resultaten sammanställs således i tre tabeller, var och en för varje korpusdel.

Tabell 4. Oslo-korpuset (bokmål), presstexter

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <i>kan ikke</i> ...)		Typ 2 (at du <i>ikke kan</i> ...)		Typ 3 (at <i>ikke du kan</i> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	1,2%	79	96,2	6276	2,6%	167
<i>som-satser</i>	0%	0	96%	478	4%	18
<i>hvis-satser</i>	0%	0	78,6%	595	21,4%	162
<i>fordi-satser</i>	0,6%	3	99,4%	523	0%	0

At-satser av typ 1 (några exempel):

- [Det er elementært] **at ansvar** kan **ikke** delegeres, det må toppes opp i en juridisk person eller organisasjon.
- [Kravene til en idrettsutøver i dag er så store] **at det** nytter **ikke** å gå på akkord med dette.
- [Poenget er] **at du** får **ikke** tak i hvem som er de reelle eierene.
- [Kontrollomfanget har vært så stort] **at jeg** tror **ikke** mange har våget å fiske ulovlig.
- [Hasjbruk er så vanlig] **at jeg** mister **ikke** venner, sier ungdommen i slutten av tenårene.

Fordi-satser av typ 1 (summa = 3):

- [Det gjorde ikke så mye] **fordi du** fikk **ikke** bruke pengene til hva du ville likevel.
- [Men jeg synes OD går helt feil fram.] **Fordi vi** har **ikke** noe valg! Vi må jobbe inn minst kr. 225,-.
- [Gå i kirken på søndag.] **Fordi mennesker** lever **ikke** av brød og melk alene \$”, heter det i annonsen.

Tabell 5. Oslo-korpuset (bokmål), sakprosatexter

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <i>kan ikke</i> ...)		Typ 2 (at du <i>ikke kan</i> ...)		Typ 3 (at <i>ikke du kan</i> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	0,13%	5	98,97%	3836	0,9%	35
<i>som-satser</i>	0%	0	98,03%	249	1,93%	5
<i>hvis-satser</i>	0%	0	70%	397	30%	170
<i>fordi-satser</i>	0%	0	98,6%	144	1,4%	2

At-satser av typ 1 (summa = 5)

- [Den tradisjonelle oppfatning innenfor landbruket om] **at en** skal **ikke** gi fra seg gården til neste generasjon i dårligere hevd enn en selv mottok (...)
- [(...) og beiteforholdene er gode ut over sommeren, slik] **at det** burde **ikke** være noe stort problem.
- [(...) og dels fordi jordbruket og andre gjøremål krever så mye tid] **at det** blir **ikke** anledning til å jakte som før.
- [En jente sa] **at hun** kunne **ikke** hente tingene sine fra morens hus så lenge moren var i live (...)
- [(...), men har påpekt] **at dette** vil **ikke** alltid være reelt da så store mengder aksjer ofte ikke lar seg realisere (...)

Fordi-satser av typ 3 (summa = 2)

- [Dette er et viktig poeng] **fordi ikke alle faggrupper** har yrkesetiske retningslinjer som regulerer yrkesutøverens møte med (...)
- [(...) som trengs for at fremmedspråklige kan ha sies å være funksjonsdyktige i samfunnet.] **Fordi ikke alle** vil nå nivået og dermed kan utelukkes fra videre muligheter, må det arbeides for at (...)

Tabell 6. Oslo-korpuset (bokmål), skönlitterära texter

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <i>kan ikke</i> ...)		Typ 2 (at du <i>ikke kan</i> ...)		Typ 3 (at <i>ikke du kan</i> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	8,7%	143	89,1%	1471	2,2%	37
<i>som-satser</i>	0%	0	95,4%	209	4,6%	10
<i>hvis-satser</i>	0%	0	91,3%	199	8,7%	19
<i>fordi-satser</i>	0,6%	1	98,8%	162	0,6%	1

At-satser av typ 1 (några exempel):

- [Fisken var så forfjamsset over all ståheien] **at den** blev **ikke** klar over sin store chance før det var for sent.
- [Men saken er den,] **at man** kan **ikke** forsvare sig våpenløs mot en moderne arme, selv om noen prøvet det også.
- [Han som gikk der er så dum] **at han** tror **ikke** engang på Gud.
- [Det tynne sengeteppe og lakenet lå så flatt] **at man** kunne **ikke** se at noen lå under.
- [De andre tjenestefolkene slenger ofte i synet på ham] **at han** er **ikke** husbond, får han huske.

Fordi-satser av typ 1 (summa = 1)

- [Og hvorfor, herr dommer? sa jeg.] **Fordi dette** er **ikke** et spørsmål om rett, men om penger, sa jeg.

Fordi-satser av typ 3 (summa = 1)

- [Det var som om livet hans var uten mening, bare] **fordi ikke hun** fantes i det lenger.

6.2.4. NORSKA (NYNORSK) – OSLO-KORPUSET AV TAGGEDE, NORSKE TEXTER (NYNORSKDELEN)

Undersökta typer av bisatser: *at-*, *som-*, *om-*, och *fordi*-satser

Typer av subjekt: *alla subjekt*

Typer av finita verb: *alla finita verb*

Korpusens beskrivning: Nynorskdelen av Oslo-korpuset består av 3,7 miljoner ord, och omfattar tre genrer: skönlitteratur (2,1 milj. ord), tidningar/veckotidningar (1 milj. ord) och sakprosa (600 000 ord). Skönlitteraturen är hämtat från Dokumentasjonsprosjektet och från Norsk Tekstarkiv, Bergen (numera: HIT-senteret). (Vecko-)tidningstexterna är insamlade av Tekstlaboratoriet med vänlig tillåtelse från de olika redaktionerna. Sakprosotexterna består av NOU-rapportar, norska lagar och förordningar och fyra årgångar av Syn og Segn.

Kommentar: Här behandlar jag också varje del för sig av samma orsak som nämnda vid bokmålsdelen.

Tabell 7. Oslo-korpuset (nynorsk), presstexter

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <u>ikkje</u> ...)		Typ 2 (at du <u>ikkje kan</u> ...)		Typ 3 (at <u>ikkje</u> du <u>kan</u> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	13%	25	79%	149	7%	14
<i>som-satser</i>	0%	0	100%	49	0%	0
<i>om-satser</i>	0%	0	81%	129	19%	30
<i>fordi-satser</i>	8%	3	92%	35	0%	0

At-satser av typ 1 (några exempel):

- [Vi likte oss så godt saman der i "rennesteinen"] **at eg** gløymde **ikkje** berre å vinke til min ven flaggberaren, men til og med å sjå etter han...
- [La det vere heilt klart] **at krisesentret** står **ikkje** huslause, slik somme kanskje har fått inntrykk av.
- [(...) for smertene kjem frå ein nerveknute som ligg så langt inne] **at magnet-feltet** når **ikkje** inn.
- [Arbeidet skjer ofte på kvelds- og natt-tid, slik] **at det** vert **ikkje** noko særleg problem med barnepass og slikt.
- [”Vi hadde alltid så travelt] **at vi** hadde **ikkje** tid å trettast," seier dei to.

Fordi-satser av typ 1 (summa = 3)

- [Kvifor er dette så viktig?] - **Fordi det** er **ikkje** godt nok å gje borna internasjonalt masseproduserte biletbøker, (...)
- [Narkotikaproblemet er det største på Voss idag - det er og vanskelegast] **fordi det** finst **ikkje** tystarar, sa Hegbom.
- [Servitøranes advokat hevda i rettsaka at AS | Restaurantdrift planla å slå Rubinen konkurs i 1993] **fordi dei** tilsette **ikkje** ville gå med på timeløn i staden for prosentløn av omsetninga.

Tabell 8. Oslo-korpuset (nynorsk), sakprosatexter

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <i>kan ikkje</i> ...)		Typ 2 (at du <i>ikkje kan</i> ...)		Typ 3 (at <i>ikkje</i> du <i>kan</i> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	8%	31	90,2%	348	1,8%	7
<i>som-satser</i>	0%	0	93%	55	7%	4
<i>om-satser</i>	0%	0	71%	34	29%	14
<i>fordi-satser</i>	0%	0	100%	9	0%	0

At-satser av typ 1 (några exempel):

- [Det er den tingen] **at ein prest** kunne **ikkje** få kaste prestevigsla og gjera seg til ein heilt verdsleg mann (...)
- [Det seier seg mest sjølv] **at noko bindande prov** kan **ikkje** gjevast.
- [Noko anna er det] **at ein sedvane** kann **ikkje** skapa rett, dersom han er i strid med gode seder (...)

Tabell 9. Oslo-korpuset (nynorsk), litterära texter

<i>Bisatstyper</i>	Typ 1 (at du <i>kan ikkje</i> ...)		Typ 2 (at du <i>ikkje kan</i> ...)		Typ 3 (at <i>ikkje</i> du <i>kan</i> ...)	
	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>	<i>procentantal</i>	<i>totalt</i>
<i>at-satser</i>	26%	371	70%	983	4%	60
<i>som-satser</i>	0%	0	95%	209	5%	11
<i>om-satser</i>	0%	0	84%	337	16%	64
<i>fordi-satser</i>	1,7%	1	96,6%	57	1,7%	1

At-satser av typ 1 (några exempel):

- [Dei jævlane kjører så pilråde] **at det** går **ikkje** an.
- [Men ho såg på han] **at det** var **ikkje** berre ein snartur utom døri.
- [Prisane gikk så ned] **at det** vart **ikkje** bruk for garna.

Fordi-satser av typ 1 (summa = 1)

- [Å nei nei Hallvard, du må ikkje segja slikt, bad ho forstøkt. - Kvifor ikkje | - Fordi..] **fordi eg** har **ikkje** andre enn deg no.

Fordi-satser av typ 3 (summa = 1)

- [Eg græt mest sume tider] **fordi ikkje du Mikkel** er her og kan hjelpa han.

7. Kommentrar och slutsatser*7.1. Danska resultat*

Det som kan vara förvånande i de danska resultaten är huvudsakligen de höga siffror för *fordi*-satser av typ 1; något som man kanske inte skulle förvänta sig.²⁷ Jag har även funnit två *hvis*-satser med samma ordföljd. Likaså har även *at*-satserna denna ordföljd, vilket omnämns i Allan, Holmes, Lundskaer-Nielsen (1995:519-520). Däremot verkar *hvis*-satserna av typ 1 vara något kraftigt avvikande. De är dock inte några tydliga exempel och negationen i dem kan ses som konstituentnegation och inte som satsnegation. Vidare finner vi hos typ 3 bara en *at*-sats och nästan 30% *hvis*-satser. Vad gäller *hvis*-satserna kan man här kanske ha samma förklaring som SAG kommer med för svenska *om*-satser med samma topologi, nämligen att negationen i dem kan ”vara på väg att bilda en lexikaliserad enhet med den inledande subjunktionen så att det kan stå före också betonade subjekt” (SAG:IV:466).

7.2. Svenska resultat

Vi konstaterar att bisatser av typ 1 i de svenska resultaten uppvisas inte bara av *att*-satser (som bl.a. SAG säger) men också av *eftersom*-, *om*-, och *som*-satser. Att just dessa satstyper har den ordföljden är uppseendeväckande. Trots att exemplena inte är många är de inte heller tvetydiga (se ovan). Procenttalet är förvisso litet och det är lite oklart hur man skulle kunna tolka resultaten. Är det någon vacklande känsla för bisatsordföljden som vi har att göra med? Eller bara ett ”performace-fel”? Det sista alternativet vore mer frestande, men det styrks inte av att satserna är ganska typiska: de har lätta subjekt och det mest typiska satsadverbial

²⁷ Det nämns inte heller något om företeelsen i Allan, Holmes, Lundskaer-Nielsen (1995).

(dvs. negationen) i strukturen. I fallet med *som*-satserna (som i mitt material också uppvisar prepositionsstrandning) kan man inte anta inbäddat V2 (något som i vissa analyser antas för t.ex. isländska, t.ex. Hróarsdóttir, Hrafnbjargarson, Wiklund & Bentzen 2006).²⁸ Den här tolkningen kunde däremot fungera bättre för *att*-, *om*- och *eftersom*-satserna.

Också typ 3 representeras av alla bisatstyper, även om procenttalet är relativt litet och varierar från knappt tre till lite över nio procent. Förekomsten av typ 3 är dock ganska förväntbart givet de informationer som bl.a. finns i SAG.

7.3. Norska resultat (bokmål)

Både *at*- och *fordi*-satser uppvisar typ 1; det som är intressant är att denna typ accepteras ofta i talspråket (nästan 30%), men att den inte alls så ofta accepteras i presstexter (1,2%) och så gott som inte alls i sakprosa (0,13%). Skönlitterära texter har däremot hela 8,7% *at*-satser av typ 1. Liknande situation ser vi hos *fordi*-satser: de verkar finnas rikligt representerade i talspråket med 45% (dock är mina siffror här föga representativa), men däremot förekommer de nästan aldrig i skrivna texter (endast 0,6% i skönlitterära texter och presstexter). *Fordi*-satser av typ 3 förekommer väldigt sparsamt i skönlitterära texter (0,6%) och i sakprosa (1,4%), medan de inte alls förekommer i talspråket eller presstexter.

7.4. Norska resultat (nynorsk)

De nynorska resultaten liknar de som jag fått för bokmåls del. Det som är annorlunda är att jag inte haft tillgång till någon nynorsk talspråkkorpus (hur en sådan skulle se ut är svårt att säga, eftersom nynorsk egentligen bara är ett skriftspråk, inte ett talspråk). Typ 1 representeras av både *at*-satser och *fordi*-satser (dock inte i sakprosatexterna), men däremot aldrig av *som*- och *om*-satser. Man märker att toleransen för användningen av *at*-satser av typ 1 i skrift är stor. I litteratur är det hela 26% som det rör sig om, men även i sakprosa finner vi 8%. *Fordi*-satser av samma typ förekommer dock betydligt mer sällan (8% för presstexterna och bara 1,7% för skönlitterära texter). Vad gäller typ 3 så uppvisar alla bisatstyper den, men inte i alla texter. I presstexterna finns det inga *fordi*- eller *som*-satser med denna topologi. Inte heller i sakprosatexterna förekommer det *fordi*-satser av typ 3. Däremot *om*-satser av denna typ är inte något ovanligt (mellan 16% och 29%).

Trots att resultaten för det nynorska materialet och bokmålsmaterialet är förhållandevis lika så finns det också en del skillnader mellan dem. Den mest påfallande av

²⁸ Exempel på en struktur som kan tolkas som inbäddat V2 finns även belagda i äldre fornsvenskan: ...*sum nu havir* iak *taltt* (Giptar bolker); ...*sum nu föræ* iak *þær fram* (Af vaþæ sarum).

dessa är nog att *at*-satser av typ 1 är mycket vanligare i skrivna nynorska texter än i skrivna bokmålstexter.

8. Diskussion

Av de resultat jag fått framgår det att dagens bisatsordföljd i fråga om negationens placering i förhållande till finitet i de fastlandsskandinaviska språken uppvisar viss variation. Negationen kan stå (1) efter bisatsinledaren och före subjektet, (2) efter subjektet och före finitet, (3) direkt efter finitet. Variationen är som störst i *at(t)*-satserna, men den är inte heller obetydlig i *fordi*-satser. Som minst är variationen i *som*-satserna. I dessa står negationen nästan alltid mellan subjektet och finitet. *Hvis*- och *om*-satser har antingen den ”vanliga” ordföljden, eller en ordföljd där negationen står direkt efter bisatsinledaren. Nedan presenterar jag några möjliga förklaringar till de tre mönster som finns inom den fastlandsskandinaviska bisatsordföljden (bara vad gäller ordningen negationen – finitet) samt försöker komma med nya sådana. Till slut sammanfattar jag helheten.

8.1. Bisatsinledaren fungerar som ett kolon

Ofta menar man att bisatsordföljden med negationen (satsavderbialet) efter finitet beror på att inbäddat V2 (även analyserat som rekusivt CP (Vikner 1995)). Denna förklaring skulle fungera särskilt bra i *at(t)*-, *fordi*- och *eftersom*-satsernas fall eftersom dessa satser ibland också tillåter topikalisering. Däremot tillåter *om*- *som*- och *hvis*-satserna mig veterligen inte topikalisering, men ändå kan de sporadiskt ha finit-negation-ordföljden (i mitt material i svenskans fall – *som*- och *om*-satser och i danskans fall – *hvis*-satser). Denna ordföljd kan alltså inte förklaras som inbäddat V2 särskilt som de svenska *som*-satserna med denna topologi också har prepositionsstrandning. Det kan naturligtvis röra sig om ”performance-fel” – en analys som stöds av det mycket låga antalet sådana satser. Dock förekommer satserna i materialet. Därför är det kanske ändå motiverat att se på just dessa fall som en liten variation, som i nuläget är ganska marginell, men som antingen kan bli större eller ännu mindre.

8.2. Matrisverb

Sedan Hooper & Thompson (1973) och Andersson (1975) är det känt att inbäddat V2 förekommer efter tre verbala och adjektiviska predikat i den överordnade huvudsatsen, nämligen (1) starkt hävdande, (2) svagt hävdande och (3) semi-faktiva. Detta stämmer om man ser på de resultat jag har fått, men det kan däremot inte sägas att det bara är i sådana fall som denna ordföljdstyp uppenbarar sig. Jag har inte gjort någon statistik på detta, men har

funnit en del motexempel (se exemplena ovan). Jag anser därför att denna förklaring inte täcker alla fall av ordföljden med negationen (satsadverbiallet) efter finitet.

8.3. Modala hjälpverb

Ännu en förklaring på varför vissa bisatser har negationen (satsadverbiallet) efter finitet föreslogs i en artikel av Håkansson & Collberg (1994). I den skriver författarna att svenska barn vid ett stadium under språkinlärningsprocessen visar en tendens att placera negationen efter modala verb, medan icke-modala verb placeras efter negationen. Man kan alltså förvänta sig att bisatser med ett modalt finit verb kommer att ha den ”inkorrekt” ordföljden oftare. Även denna förklaring måste avfärdas. Det finns satser med finitet framför negationen (satsadverbiallet) som bara innehåller ett finit verb, t.ex.:

- [Dei jævlane kjører så pilråde] **at det** går **ikkje** an.
- [Narkotikaproblemet er det største på Voss idag - det er og vanskelegast] **fordi det** finst **ikkje** tystarar, sa Hegbom.
- [man är liksom offer då för någon sådan här påverkan då] **som man man** leker **inte** alls med

Det verkar inte finnas någon koppling mellan modala hjälpverb och ordföljden med negationen (satsadverbiallet) efter finitet.

8.4 Tre negationsplatser?

I bl.a. Platzacks beskrivning antas det två NegP, en låg, adjungerad till VP och en hög som ligger strax under CP (Platzack 1998:164). Jonas (2004) antar dock tre negationsplatser i dagens fastlandsskandinaviska språk och menar att V^o-till-I^o-flyttning alltid har förekommit i de nordiska språken, men att de skillnader i bisatsordföljden som vi ser idag beror på att negationen flyttar upp i strukturen på olika sätt i de nordiska språken. De tre ovannämnda negationsplatser är:

- (i) NegP under AktP och ovanför VP (varav bisatser med negationen före finitet och huvudsatser med negationen efter finitet)
- (ii) NegP under C^o och ovanför AgrsP (varav bisatser med negationen före subjektet och huvudsatsen med negationen mellan finitet och subjektet; se [x1] och [x2])
- (iii) NegP under AgrsP och ovanför TP (varav bisatser med finitet framför negationen)

Den här lösningen skulle kunna fungera utmärkt på de exempel jag fått (undantaget inbäddat V2), men det blir ändå oklart vad som styr användningen av olika negationsplatser vid olika tillfällen? Just detta behöver diskuteras för att kunna fastställa några regler för användningen av olika negationsplatser vid olika tillfällen. Innan dess verkar lösningen med tre negationsplatser inte helt tillfredsställande.

9. Sammanfattning

I denna uppsats har jag undersökt negationens position i förhållandet till det finita verbet i fyra vanligaste och mot varandra svarande bisatstyper i danska, svenska, bokmål och nynorsk. Jag inledde uppsatsen med att ge en översikt av företeelsens beskrivningar i grammatikor för vart och ett språk (kapitel 3). Vidare, i kapitel 4, konfronterade jag den grammatiska beskrivningen med en del avvikande exempel från dagligt danskt, svenskt och norskt språkbruk, för att i kapitel 5 presentera den traditionella och den generativa synen på negationens position i satsstrukturen. I kapitel 6 presenterade jag min underökning i danska, svenska, bokmål och nynorsk som hade med syfte att visa hur negationen beter sig i förhållande till finitet i olika bisatstyper. Undersökningens resultat för varje språk kommenterades i kapitel 7, medan i kapitel 8 har jag försökt att förklara de mönster som finns i negationsplaceringen i förhållande till finitet.

Litteratur:

- Allan, Robin; Holmes, Philip; Lundskaer-Nielsen, Tom. 1995. *Danish: A Comprehensive Grammar*. Routledge.
- Allén, Sture, 1970. *Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. Data linguistica 1*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Anderson, L-G. 1975. *Form and function of subordinate clauses*. Diss. Göteborgs universitet: Dept. of Linguistics,
- Angantýsson, Ásgrímur. 2001. Skandinavísk orðaröd í íslenskum aukasetningum. *Íslenskt mál och almenn málfræði* 23: 95 – 123.
- Bentzen, Kristine. 2003. V-to-I movement in the absence of morphological cues: Evidence from adult and child Northern Norwegian. *Nordlyd* 31:3: 573 – 588.
- Bergenholtz, Henning. 1992. *Dansk Frekvensordbog. Basered på danske romaner, ugeblade og aviser 1987-1990*. G·E·C Gads Förlag.
- Dall, Monika & Ström, Jenny. 1997. 'Att det problemet kommer alltid att finnas' - om bisatsanvändning i gymnasieelevers uppsatser. Opublicerad B-uppsats, Inst. för nordiska språk, Lunds universitet.
- Faarlund, Jan Terje; Lie, Svein; Vannebo, Kjell Ivar. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Falk, Cecilia. 1993. *Non-referential Subjects in the History of Swedish*. Diss. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.

- Heggstad, Kolbjørn. 1982. *Norsk frekvensordbok : de 10000 vanligste ord fra norske aviser*. Universitetsforlaget, Bergen.
- Hooper, Joan & Sandra Thompson. 1973. On the Applicability of Root Transformations. *Linguistic Inquiry* 4: 465-497.
- Hróarsdóttir, P, Hrafnbjargarson, G.H., Wiklund, A.-L. & Bentzen, K. 2006. The Tromsø guide to Scandinavian verb movement. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 78: 1 – 36.
- Håkansson, Gisela & Collberg, Sheila Dooley. 1994. The preference for Modal + Neg: an L2 perspective applied to Swedish L1 children. *Second Language Research*, 10,2: 95 – 124.
- Jonas, Dianne. 2004. *Negation in Scandinavian*. Föredraget på Grammatikseminariet, Inst. för nordiska språk, Lunds universitet, vt 2004. Stencil.
- Josefsson, Gunlög. 2001. *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Studentlitteratur, Lund.
- Jørgensen, Nils. 1978. *Underordnade satser och fraser i talad svenska. Funktion och byggnad*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap C 10.
- Petersen, Hjalmar. P. 2000. IP or TP in Modern Faroese. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 66: 75-83.
- Platzack, Christer. 1998. *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Studentlitteratur; Lund.
- Sundquist, John D. 2002. *Morphosyntactic Change in the History of the Mainland Scandinavian Languages*. Indiana University, Dept. of Germanic Studies. Ann Arbor, MI:ProQuest. 389 pp. UMI number: 3054500.
- Sundquist, John D. 2003. The Rich Agreement Hypothesis and Early Modern Danish embedded-clause order. *Nordic Journal of Linguistics* 26: 2: 4-34.
- Teleman, Ulf; Hellberg, Staffan; Andersson, Erik. 1999. *Svenska Akademiens Grammtik (SAG)*. Stockholm.
- Vikner, Sten. 1995. *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. Oxford.